

Nr 17.

Av herr **Nordenson m. fl.**, angående en snabb och allsidig utredning om rundradiorörelsen, dess framtidslinjer och aktuella behov.

Den svenska radion befinner sig ständigt under diskussion, allmän såväl som enskild, ett förhållande, som får tagas som uttryck för det intressiva intresset kring denna kulturinstitution och den levande känslan för dess värde och omistlighet. Den kritik, som ofta förekommer, kan vara både förtjänt och oförtjänt och är under alla omständigheter oundviklig. Syftet med densamma är i regel att söka påverka radioledningen till allt större aktivitet, även om denna ledning är medveten om att den oerhört stora och differentierade publik, till vilken radion vänder sig, icke kan få sina önskemål tillgodosedda i alla avseenden och heller inte bör få det. På det hela taget torde den svenska radioledningen vara värd ett varmt och uppriktigt erkännande för sina insatser, varmed dock inte är sagt, att det icke både i aktuella fall och på längre sikt kan erfordras nya och friska initiativ. Radioverksamheten måste ständigt vara vaken och mottaglig för nya impulser och äga tillräckliga personliga och ekonomiska resurser för att fylla de ökade krav, som ställas på densamma. Stillastående innebär på detta område i högre grad än på de flesta andra tillbakagång.

Kvalitet och arvodespolitik.

I den allmänna debatt, som titt och tätt blossar upp kring den svenska radion, har det mer än en gång funnits kritiska anmärkningar, som ofta återkomma. I samband med den ökade tilldelning av licensmedel, som ägde rum under 1942, framkommo olika vittnesbörd om att radioverksamheten icke förfogade över tillräckliga ekonomiska resurser för att åstadkomma de program, som skulle kunna arrangeras, och att den arvodespolitik, som Radiotjänst fört och för, icke medger den kvalitet och ensamrätt, som borde vara möjliga. Författare, föredragshållare, artister i olika fack m. fl. ha upprepade gånger framfört klagomål över den förhållandevis begränsade ekonomiska gottgörelse, som radion är i stånd att lämna. Det kan befaras en sådan utveckling, att den äventyrar möjligheterna att åt radion förvärva de yppersta krafterna i svenskt kulturliv, även om det finns åtskilliga fall, då ersättningen utmättes efter mera generös taxa. Radioverksamheten nödgas förvisso liksom all annan företagsamhet i dessa tider hushålla strängt med medlen och att bedriva en restriktiv utgiftspolitik, men om de möjligheter i kulturens, folkbildningens, underhållningens och undervisningens tjänst, som äro radion givna, icke få utvecklas i tillbörlig grad, kan denna sparsamhet bli missriktad.

Staten och licensinkomsterna.

Den mäktighet, som licensfrekvensen uppnått i vårt land, måste ju anses tyda på att intresset för radioutsändningarna är utomordentligt stort och att utsändningarna alltjämt betraktas som synnerligen attraktiva. Å andra sidan saknas inte bevis för att radioverksamheten är i behov av förnyelse och att i detta avseende en alltför knapp marginal för experiment och prövning av nya vägar och metoder verkat i negativ riktning. Flera utvecklingslinjer, till vilka vi längre fram skola återkomma, ha fått förbli stängda i brist på medel. Denna brist är emellertid icke betingad av licensinnehavarnas insatser, som ju uppgå till kr. 10:— pr år, utan av andra omständigheter, som enligt vårt förmenande böra underkastas en ingående prövning.

Licensmedlens förvaltning och fördelning under senaste tioårsperiod framgår av nedanstående tabell:

År	Licensinkomster	Radiotjänsts tilldelning	Kostnader för den tekn. organisationen	Roserverade medel hos tel-styr.	Till staten överlämnat brutto
1932	5,911,460	1,780,000	1,930,815	394,734	1,799,911
1933	6,483,468	1,829,230	2,028,040	419,560	2,206,638
1934	7,134,020	1,987,048	2,269,568	419,560	2,157,844
1935	8,019,340	2,398,560	2,635,080	434,100	2,491,600
1936	9,115,260	2,640,249	2,852,429	451,280	3,171,302
1937	10,370,325	3,031,863	3,136,639	560,208	3,605,115
1938	11,739,058	3,516,207	3,867,237	857,122	3,498,492
1939	13,150,840	3,727,803	4,171,318	987,866	4,263,853
1940	14,334,983	3,679,995	4,758,720	1,125,841	4,820,427
1941	15,260,858	3,953,478	4,248,69	599,667	6,458,944
	101,570,112	28,544,433	31,995,615	6,249,933	34,774,126

Licensinkomsterna ha, som härav framgår, rört sig om väldiga belopp, av vilka den största delen under den senaste tioårsperioden eller 34,7 milj. kr. influtit till staten. Under 1941 inlevererades på detta sätt till staten 42 procent av licensinkomsten, under det att Radiotjänst för sin programverksamhet tilldelades 26 procent eller med andra ord, att nära nog hälften av licensavgiften ingår i statsinkomsterna såsom av telegrafverket lämnat överskott. Allteftersom licensinkomsterna stigit, har staten lagt beslag på allt större andel.

Licensavgiften som skattekälla.

Denna fråga var föremål för ett uttalande i den utredning angående rundradion i Sverige, som den 30 december 1934 avgavs av inom kommunikationsdepartementet den 26 juni 1933 tillkallade sakkunniga. De anförde därvid bland annat:

"Från många håll har man uttryckt sina tvivelsmål om huruvida det kunde vara rätt att staten på sätt som hittills skett för sina egna mycket olika behov använde upp till en tredjedel av de inflytande licensmedlen. Man går härvid ut från det resonemanget, att licensavgifterna äro till för att bära upp den svenska rundradiorörelsen och att licensbetalarna icke avsett att med sina avgifter bekosta eller underhålla sådant, som bör påvåla landets samtliga skattedragare. Utredningen hyser den meningen, att licensinkomsterna i så stor utsträckning som möjligt bära gå till rundradiorörelsen för att tillfredsställa dess egna behov, och det torde vara denna synpunkt, som varit avgörande, när licensavgiftens storlek bestämdes."

Utredningen ansåg emellertid, att eftersom radion var ett monopol borde staten kunna göra anspråk på en monopolavgift "till ett belopp pr licensavgift understigande en krona". Det överskott av licensmedel, som därefter kunde uppstå, ville utredningen överföra till en särskild reservfond med uppgift att befrämja rundradions vidare utveckling. Utredningen hade därvid särskilt i tanke framtida krav på utbyggnad och omläggning.

I Kungl. Maj:ts proposition nr 164 vid 1935 års riksdag avvisade kommunikationsministern förslaget om en monopolavgift. Om i en framtid till följd av radions tekniska utveckling radion skulle kräva investering av kapital, överstigande vad som av licensavgifterna kunde ha överförts i den av utredningsmännen föreslagna fonden, skulle staten säkerligen få tillskjuta, vad som fattades, varför statsrådet ansåg, att staten i fortsättningen borde få tillgodogöra sig överskottet.

I motioner vid 1935 års riksdag nr 313 i första kammaren av hr Tamm m. fl. och nr 547 i andra kammaren av hr Carleson m. fl. hävdades i princip, att licensinnehavarna ha rätt att kräva att licensmedlen i största möjliga utsträckning användas för rundradions egna behov. Anordningen att överskottet via telegrafverket inlevererades till statsverket som en vanlig statsinkomst var enligt motionärerna från början tänkt såsom provisorisk, enär man vid radions tillkomst aldrig räknade med att rörelsen skulle taga sådan omfattning, att staten därigenom tillfördes miljoninkomster. Motionärerna framhöllo, att, om den av licensmedlens överskott föreslagna fonden skulle växa till sådan storlek, att den inte lämpligen borde tillföras ytterligare medel, torde tidpunkten vara inne att överväga, huruvida icke licensavgiften borde sänkas, varefter motionärerna fortsatte:

"Det är av största vikt, att sådana anordningar träffas, att någon frestelse att direkt eller indirekt beskatta rundradiorörelsen icke kan uppstå ens i tider, då statsfinansiella svårigheter föreligga. Och även om det kan vara riktigt, att på grund av rundradions nuvarande utbredning bland den stora allmänheten det torde bli nödvändigt för staten att ingripa stödjande, därest ett investeringsbehov skulle uppstå, som icke kan täckas av årets licensmedel och radiofondens tillgångar, så utgör detta icke något skäl för bibehållandet av den nuvarande ordningen i detta avseende. Under alla omständigheter torde rundradiorörelsen vara

betydligt säkrare att i tid få sina önskemål tillgodosedda, om fonderade medel finnas disponibla härför, än om man i varje särskilt fall är hänvisad till statsmakternas tillmötesgående. Skulle Kungl. Maj:t finna, att radioverksamheten bör användas som skattekälla, bör framställning därom göras hos riksdagen i enlighet med par. 57 regeringsformen".

Statsutskottet tog i sitt utlåtande nr 115 ståndpunkt till propositionens huvudfråga — förstatligande av radion — vilket förslag avstyrktes. I fråga om licensöverskotten inskränkte sig utskottet till att förklara, att "någon avsevärd merintkomst för statsverket ej synes vara att vinna genom ett förstatligande, vilket tvärtom kan medföra risker för ökade förvaltningskostnader. Ökade inkomster till statskassan torde endast kunna beredas genom ökning av licensavgifterna, en åtgärd som ej från något håll ansetts lämplig eller ens förutsatts". Den betydelsefulla principfråga, som motionärerna berört, kringgicks således av statsutskottet. Någon ändring i den gamla, en gång som provisorisk genomförda ordningen har heller icke senare kommit till stånd. Det har visat sig, att staten beretts väsentligt ökade inkomster av radion utan höjning av licensavgiften.

Ingen sänkning av licensavgiften.

Det torde emellertid icke finnas fullgoda skäl att på grund av den utveckling, som ägt rum, taga upp frågan om en sänkning av licensavgiften. Denna avgift fastställdes år 1925 till 12 kr., men sänktes redan påföljande år till 10 kr. och har sedan förblivit vid denna avgift.

Angelägnare än att företaga en sänkning av licensavgiften är att tillse, att licensbetalarnas medel komma radioverksamheten till godo i sådan utsträckning att denna bättre än hittills blir i stånd att fylla sina stora och för varje år ökade uppgifter. För år 1943 har visserligen Radiotjänsts tilldelning av licensmedel ökat med i runt tal 600,000 kr. men även om detta belopp utgör en respektabel summa torde det i huvudsak endast räcka till för vissa smärre programförbättringar och för dyrtidskompensation. Däremot har det ökade anslaget icke givit radioverksamheten möjligheter att utvinna nya områden eller att företaga sådana prov och experiment, som kunna bidra till att repertoaren berikas.

Det finns också andra utvecklingslinjer för svensk radio, som böra ägnas större uppmärksamhet än hittills och som skulle kunna tillgodoses, om licensinkomsterna mera än hittills få utgå till sitt egentliga ändamål. Tre frågor tilldraga sig i detta sammanhang särskilt intresse, nämligen spörsmålen om dubbelprogram, förbättrad kortvågsutsändning och trådradio.

Dubbelprogram.

Frågan om dubbelprogram måste ses i belysning av radions vidgade uppgifter. Den begränsade utsändningstid, som över huvud taget står till förfogande,

om det gäller att med radion nå publiken, då den har bäst tillfälle att lyssna, har medfört en komprimering av kvällsprogrammen, som vid åtskilliga tillfällen nog måste betecknas såsom mindre lyckad. Många intressen konkurrera om de bästa lyssnartiderna. Om man i görligaste mån vill tillgodose de flesta, måste resultatet bli haltande. En stor procent av publiken kan uppställa berättigade krav på förströelse och värdig underhållning, god musik, teater o. dyl. under dessa timmar. Från andra utgångspunkter kan det vara en betydelsefull uppgift att bereda folkbildningsverksamheten ökat utrymme eller att förlägga den upplysningsverksamhet radion bedriver, exempelvis i sociala frågor, till en tid, då de flesta äro i tillfälle att tillgodogöra sig utsändningen. Frågan om tillgodoseende av skolradions ökade behov och av erforderlig allmän upplysningsverksamhet kan också lösas, om dubbelprogram inrättas. Även landsortens insatser, exempelvis genom orkesterföreningarna, erhöles därigenom vidgade möjligheter. Radion såsom bildningsmedel står ännu blott vid begynnelsen av vad den har utsikt att bli.

Om icke dessa och andra liknande utvecklingslinjer för radioverksamheten skola stäckas av det förhållandet, att lämpliga utsändningstider helt icke stå till förfogande, är det ofrånkomligt, att frågan om dubbelprogram tages upp till en ingående prövning med sikte på att möjliggöra ett förhållandevis snabbt förverkligande.

Förbättrad kortvågssändning.

Frågan om ökade och förbättrade kortvågssändningar har på grund av krisförhållandena kommit i ett något komplicerat läge, men även på detta område kräves frisk företaganda, om icke vårt land skall bli efter i utvecklingen. Det måste anses särskilt beklagligt, att denna fråga icke tidigare blivit tillfredsställande löst, eftersom just nu under kriget många svenskar befinna sig isolerade i fjärran land och mer än väl kunna behöva den kontakt med hemlandet, som kortvågssändningarna innebära. Under oktober—november 1942 gjordes särskilda försök med kortvågssändningar till Sydamerika kl. 12—3 på nätterna; men resultaten blevo nedslående. Detta berodde dels på att tiden för sändningarna ej var den lämpligaste, vilket i sin tur sammanhänger med att sändarna på andra tider måst anlitas för den kommersiella telegramtrafiken, dels på att effekten hos sändarna synbarligen är otillräcklig.

Telegrafverket disponerar f. n. två kortvågssändare för rundradioändamål, båda å 12 kilowatt. Dessa två stationer äro enligt telegrafstyrelsens yttrande till Kungl. Maj:t den 30 april 1942 över utredningen om utlandssvenskarna, även sedan de helt frigjorts från telegramtrafiken, icke tillräckliga för att även med måttligt ställda krav kunna sprida svensk rundradio över hela jordklotet. En ny kraftigare sändare är nödvändig för att arbeta på de längsta distanserna. Sverige kan uppenbarligen icke på detta område konkurrera med stormakterna,

som byggt ett stort antal sändare med hög effekt, men å andra sidan kan vårt land av många hänsyn och icke minst med tanke på våra landsmän i främmande land icke underlåta att anskaffa åtminstone en kortvågssändare med starkare effekt än de två nu tillgängliga.

Kostnaden för en ny kortvågsstation för rundradio med det högsta effektbelopp, som vanligast förekommer, 50 kilowatt, beräknas uppgå till 2 milj. kr. med en driftkostnad av 175,000 kr. pr år, ränta å anläggningskapitalet eller avsättning till förnyelsefonden oberäknade. Detta belopp må synas betydande men bör också betraktas i relation till de avsevärt större belopp, som årligen inlevereras till statsverket av licensinkomsterna. Finland synes för sin del ha det bättre ordnat med kortvågssändningarna än Sverige, i det man där förfogar över en kortvågsstation med 30 kilowatt. Från Radiotjänsts sida har åtskilligt gjorts för att förmedla upplysande och underhållande program pr kortvåg, men en förutsättning för ett tillfredsställande resultat synes först och främst vara att utsändningen blir så effektiv som möjligt. Det är visserligen sant, att mottagningsförhållandena också ha en betydande inverkan, men med en förbättrad och förstärkt kortvågssändning elimineras en del av de oundvikliga svårigheterna.

I socialstyrelsens den 30 september 1941 avlämnade utredning om utlandssvenskarnas betygas på mångfaldiga sätt den vikt och det värde, som man på detta håll sätter på goda radioprogram från Sverige. En av Radiotjänsts tjänstemän, dr Sven Wilson, skriver härom i en översikt i "Radiotjänsts årsbok 1941": "Den som sysslat med kortvågssändningar, som fått mottaga brev från jordens alla hörn med tack för givna program och bön om flera, som fått många varma handtryckningar från dem, som pr radio fått sända en personlig hälsning till de sina i fjärran land, den vet, att arbetet inte är förgäves. Kortvågssändningarna är en gren av radions verksamhet, som är nödvändig nu, då krigets åskor mullra, men som blir lika nödvändig, då världen en gång får uppleva den fred, som vi alla — hitom och bortom gränser och spärrar — ber om och längtar efter".

Dr Wilson understryker samtidigt, att förutsättningarna för ett fortsatt, intensifierat arbete äro tekniska och ekonomiska. Det synes ofrånkomligt, att kraftansträngningar göras för att infria båda dessa förutsättningar. Om vi skola fortsätta med detta nödvändiga arbete, få vi ingenting underlåta för att skaffa bästa möjliga garantier för att utsändningarna också kunna nå fram. I detta sammanhang bör också beaktas radions roll i den upplysningsverksamhet för utlandet, som måste drivas även från svenskt håll.

Frågan om trådradio hör också till de problem, som synas bära upptagas i detta sammanhang, även om det icke kan betraktas såsom lika överhängande som de tidigare berörda. I och med radions stigande betydelse i samhällslivet under freds- såväl som krigstid bör man ägna uppmärksamhet även åt denna angelägenhet.

Sammanfattning.

Reformer på de områden, som ovan skisserats, komma givetvis att fordra förstärkning av både de permanent och tillfälligt anställda krafter, varöfver Radiotjänst för närvarande förfogar. Detta såväl som andra spörsmål synas emellertid böra göras till föremål för en snabb sakkunnig utredning, som med ledning av det senaste decenniets erfarenheter i fråga om rundradiorörelsens utveckling söker fixera verksamhetens mål, uppgifter och medel. Radion har tvivelsutan blivit en kulturfaktor av större betydelse än man blott för ett tiotal år sedan kunde ana, men icke förty har den svenska radiopolitiken lett till att radion icke kan anses rustad för sina vidgade uppgifter.

En rad principiella och praktiska frågor anmäler sig således vid en överblick över radioverksamhetens läge i vårt land just nu. Andra här icke berörda frågor kunna även aktualiseras, exempelvis om ett radions eget hus. Genom den ordning, som gäller för licensmedlens förvaltning och fördelning, kan det tyvärr befaras, att lösningen av radions framtidsfrågor kommer att försvåras. Ur licensinnehavarnas synpunkt är det angeläget att fasthålla vid den princip, som tidigare berörts i flera sammanhang, nämligen att licensmedlen i sådan utsträckning skola användas för att främja radions utveckling, att denna icke blir eftersatt. Det bör erinras om att radion nu arbetar med kortare utsändningstid än före krigsutbrottet. Det är därför av flera skäl på tiden att hela det med svensk rundradio förenade problemkomplexet ägnas en allsidig och klarläggande utredning.

Med stöd av det anförda hemställes därför,

att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla
dels om en snabb och allsidig utredning om rundradiorörelsen, dess framtidslinjer och aktuella behov, däribland införande av dubbelprogram, effektivisering av kortvägssändning och anordnande av trådradio, ävensom de spörsmål rörande större tilldelning åt Radiotjänst av licensmedlen, som kunna uppstå i samband härmed,

dels ock att resultatet av denna utredning skyndsamt framlägges för prövning av riksdagen.

Stockholm den 16 januari 1943.

Harald Nordenson.

Israel Lagerfelt.

Nils Holmström.